

**"विहिरीद्वारे (Dugwells) भुजलाचे कृत्रिमरीत्या
पुनर्भरण करणे " ही १०० टक्के केंद्र पुरस्कृत
योजना राबविण्यास मान्यता देणेबाबत**

**महाराष्ट्र शासन
ग्रामविकास व जलसंधारण विभाग,
शासन निर्णय क्रमांक:जल २००८/प्र.क्र.१२/जल-८,
मंत्रालय, मुंबई- ४०० ०३२ दिनांक : १९ एप्रिल, २००८**

- वाचा :
- १) केंद्रीय जलसंपदा विभागाचे पत्र क्र ११/६/२००७-जीडब्ल्यू (व्होल्यूम II)
दिनांक ६.१२.२००७
 - २) केंद्रीय जलसंपदा विभागाचे पत्र क्र ११/६/२००७-जीडब्ल्यू (व्होल्यूम II)
दिनांक २८.२.२००८
 - ३) अध्यक्ष, नाबार्ड, मुंबई यांचे पत्र क्र एनबी.टीएसडी/२७७०/एमआय ९.८/२००७-२००८
दिनांक ७ मार्च, २००८

प्रस्तावना

भूगर्भातील पाणी हे अन्न धान्य उत्पादन, पिण्याचे पाण्याचा पुरवठा, दुष्काळाची तीव्रता कमी करण्यासाठी आर्थिक विकास इ. क्षेत्रांमध्ये महत्वाचा भाग आहे. सध्या सुमारे ८५ टक्के ग्रामीण पाणीपुरवठा, ५० टक्के शहरातील पाण्याची गरज व ५० टक्के पाटबंधारे विषयक कामे, भूजलावर आधारीत आहेत. हे लक्षात घेवून केंद्र शासनाने विहिरीद्वारे भूजलाचे कृत्रिमरीत्या पुनर्भरण करणे ही नवीन १०० टक्के केंद्र पुरस्कृत योजना देशातील एकूण ७ राज्यांमध्ये मंजूर केली असून त्यापैकी महाराष्ट्र हे एक राज्य आहे.

१. कृषि क्षेत्रात सिंचनासाठी अस्तित्वात असलेल्या विहिरींचे पुनर्भरण करून भुजलाच्या स्थितीत वाढ करणे, पाण्याची शुध्दता वाढविणे, कृषि उत्पादन वाढविणे, पाणी टंचाई असलेल्या दुष्काळग्रस्त भागांमध्ये जास्तीत जास्त पाणी साठव जतन करणे आणि पर्यायाने या भागातील लोकांची सामाजिक व आर्थिक स्थिती सुधारणे हे या योजनेचे प्रमुख उद्देश आहेत.

३. विहिरीद्वारे भूजलाचे कृत्रिमरीत्या पुनर्भरण करणे ही योजना सन २००७-२००८ ते २००९-२०१० या ११ व्या पंचवार्षिक योजनेतील पहिल्या ३ वर्षांसाठी केंद्र शासनाने मंजूर केली असून राज्याच्या ११ जिल्ह्यांतील ३१ तालुक्याकरीता ही योजना लागू करण्यात आलेली आहे. या केंद्र पुरस्कृत योजनेअंतर्गत केंद्र शासनमार्फत अनुदान लाभाध्यांना थेट अदा करण्यात येणार आहे. केंद्रीय जलसंपदा (Ministry of Water Resources) मंत्रालयाने दिलेल्या मान्यते नुसार ही योजना राज्यात राबविण्याची बाब शासनाच्या विचाराधीन होती.

शासन निर्णय :

भूगर्भातील पाण्याच्या स्रोताचा शाश्वत पुरवठा होण्यासाठी भूगर्भातील पाण्याचे कृत्रिमरीत्या पुनर्भरण करणे हा भुजल व्यवस्थापनाचा प्रमुख भाग आहे. हे लक्षात घेवून केंद्रीय जलसंपदा मंत्रालयाने जास्तीत जास्त शोषित झालेल्या भागांमध्ये भूगर्भातील पाण्याचा स्रोत वाढविण्यासाठी संदर्भाधिन दिनांक ६ डिसेंबर, २००७ च्या पत्रान्वये १०० टक्के केंद्र पुरस्कृत " विहिरीद्वारे (Dugwells) भुजलाचे कृत्रिमरीत्या पुनर्भरण करणे " ही योजना राबविण्यास मान्यता दिलेली आहे. केंद्र शासनाने राज्यातील एकूण ११ जिल्ह्यांतील ३१ तालुक्यात ही योजना राबविण्यास मान्यता दिलेली आहे. ही योजना सन २००७-२०१० या ३ वर्षांच्या कालावधीत राबवावयाची असून ही योजना राबविण्याबाबतची मार्गदर्शक तत्वे वरील संदर्भित क्रमांक २ च्या पत्रान्वये केंद्र शासनाने निर्गमित केलेली आहेत.

२. केंद्र शासनाने दिलेल्या मान्यतेच्या अधिन राहून " विहिरीद्वारे (Dugwells) भुजलाचे कृत्रिमरीत्या पुनर्भरण करणे " ही १०० टक्के केंद्र पुरस्कृत योजना राज्यातील पुढे दर्शविलेल्या ११ जिल्ह्यांतील ३१ तालुक्यात राबविण्यास शासन मान्यता देण्यात येत आहे.

अनुक्रमांक	जिल्हे	तालुका
१	अहमदनगर	१.कोपरगाव, २.नगर, ३.नेवासा, ४.संगमनेर, ५.श्रीरामपूर
२	अमरावती	१.चंदूर बझार, २.दर्यापूर, ३.मोशी, ४.वरुड
३	बुलढाणा	१.बुलढाणा, २.जळगाव
४	जळगाव	१.चोपडा, २.रावेर, ३.पाघोरा, ४.यांचल
५	लातूर	१.लातूर, २.रेनापूर
६	नागपूर	१.कटोल, २.नारखेड
७	नाशिक	१.चंदवड, २.निफाड, ३.सिन्नर
८	उस्मानाबाद	१.उस्मानाबाद
९	पुणे	१.आंबेगाव, २.बारामती, ३.जुन्नर, ४.पुरंदर
१०	सांगली	१.भिरज, २.तासगांव, ३.कवठे महाकाळ
११	सातारा	१.खटाव

३. केंद्र शासनाने या योजनेकरिता राज्यासाठी एकूण रु. ११९.७५ कोटी निधी मंजूर केला आहे. यामध्ये लाभार्थ्यांना घावयाचे अनुदान (रु. १००.६८ कोटी), नाबाडला देय रक्कम (operating cost), प्रशिक्षण, प्रसिध्दी, सैनियंत्रण व प्रशासकीय खर्चाचा इत्यादिचा समावेश आहे. केंद्र शासनाने मंजूर केलेला निधी नाबाडला परस्पर वितरित करण्यात येणार आहे व नाबाड मार्फत लाभार्थ्यांना अनुदान थेट त्यांच्या बँकेच्या खात्यात जमा करण्यात येणार आहे. कृत्रिमरित्या विहिरीच्या पुनर्भरणासाठी एकूण ३,२८,३२२ विहिरींचे उद्दिष्ट असून अल्प व अत्यल्प भुधारक यांचेकडील विहिरींची संख्या २३१०३४ व अन्य लाभार्थ्यांकडील विहिरींची संख्या ९७,२८८ इतकी आहे.

४. अल्प व अत्यल्प भुधारकासाठी (० ते २ हेक्टर मर्यादे पर्यंत) १०० टक्के अनुदान अनुज्ञेय असून इतर लाभार्थ्यांसाठी ५० टक्के अनुदान देय आहे. प्रत्येक विहिरीसाठी रु. ३६००/- इतके अनुदान अनुज्ञेय आहे. कृत्रिमरित्या पुनर्भरण करण्यासाठी केलेल्या व्यवस्थेच्या देखभालीकरीता २ वर्षांसाठीचा खर्च देखील केंद्र शासनमार्फत मंजूर करण्यात आलेला असून त्याचा समावेश लाभार्थ्यांना देय असलेल्या अनुदानात करण्यात येणार आहे.

५. या योजनेच्या अंमलबजावणीसाठी केंद्र शासनाचे निदेशानुसार खालील प्रमाणे समित्या गठीत करण्यास मान्यता देण्यात येत आहे.

(१) राज्यस्तरीय सकाण समिती

१ मुख्य सचिव	अध्यक्ष
२ सचिव, कृषी	सदस्य
३ सचिव ग्राम विकास	सदस्य
४ सचिव, पाणीपुरवठा	सदस्य
५ सचिव, वित्त	सदस्य
६ मुख्य व्यवस्थापक, नाबाड	सदस्य
७ कन्व्हेअर स्टेट लेव्हल बँकर्स कमिटी	सदस्य
८ प्रादेशिक संचालक, केंद्रीय भूजल मंडळ	सदस्य
९ स्वयंसंघी संस्थांचा प्रतिनिधी (पाणी व्यवस्थापन)	सदस्य
१० सचिव (जलसंधारण)	सदस्य सचिव

समितीची कार्ये:-

- १) राज्यस्तरावर योजनेचे नियोजन करणे व मार्गदर्शन देणे इत्यादी.
- २) मोडल विभागाकडून तयार केलेल्या योजनेस मंजूरी देणे.
- ३) राज्यस्तरावर भौतिक/आर्थिक दृष्टीने योजनेची देखभाल ठेवणे
- ४) योजनेचे मूल्यमापन करणे.

(२) जिल्हास्तरीय अंमलबजावणी व संनियंत्रण समिती

संबंधित जिल्ह्याचे जिल्हाधिकारी यांचे अध्यक्षतेखाली जिल्हास्तरीय अंमलबजावणी व संनियंत्रण समिती(DLIMC) पुढीलप्रमाणे गठीत करण्यास मान्यता देण्यात येत आहे. तिची रचना व कार्ये पुढीलप्रमाणे आहेत -

१	जिल्हाधिकारी	अध्यक्ष
२	जिल्हा अधिक्षक कृषि अधिकारी	सदस्य आमंत्रक (convenor)
३	व्यवस्थापक, जिल्हा अग्रणी बँक	सदस्य
४	ग्राम विकास विभागाचा प्रतिनिधी	सदस्य
५	कृषी विभागाचा प्रतिनिधी	सदस्य
६	पर्यावरण विभागाचा प्रतिनिधी	सदस्य
७	जल आणि भूमि व्यवस्थापक संस्था औरंगाबाद	सदस्य
८	जिल्हा विकास प्रबंधक / नाबार्डचे प्रतिनिधी	सदस्य
९	भूवैज्ञानिक भुजल सर्वेक्षण व विकास यंत्रण	सदस्य
१०	स्वयंसेवी संस्थांचा प्रतिनिधी	सदस्य
११	वित्तीय बँकेचे प्रतिनिधी	सदस्य
१२	जिल्हा पंचायत प्रतिनिधी	सदस्य
१३	तालुका/ग्राम पंचायत प्रतिनिधी (रोटेशन पद्धतीने)	सदस्य
१४	प्रतिनिधी, केंद्रीय भूजल मंडळ	विशेष आमंत्रित
१५	जल व्यवस्थापन क्षेत्रातील अशासकिय तज्ञ	सदस्य

समितीची कार्ये:-

१. निष्कर्षानुसार लाभार्थ्यांची निवड करणे व त्यांची यादी नाबार्डला वेळोवेळी कळविणे
२. योजनेच्या मान्यताप्राप्त भौतिक/वित्तीय प्रगतीवर देखभाल ठेवणे.
३. योजना राबविण्यासाठी वित्तीय संस्थांकडून प्राप्त अनुदानाचे प्रस्तावास मंजूरी देणे.
४. योजनेंतर्गत निधीच्या मागणीस मान्यता देणे.
५. निधीचे उपयोगिता प्रमाणपत्र देणे.
६. योजनेच्या लाभार्थ्यांना तांत्रिकविषयक माहिती देणे.

६. उपरोक्त १०० टक्के केंद्र पुरस्कृत योजनेची अंमलबजावणी करण्यासाठी जलसंधारण विभाग, मंत्रालय, मुंबई हा मोडल विभाग राहील व संचालक, मृदसंधारण व पाणलोट क्षेत्र व्यवस्थापन, कृषि आयुक्तालय, पुणे हे मोडल अधिकारी राहतील. सदर योजना संचालक, मृदसंधारण व पाणलोट क्षेत्र व्यवस्थापन, कृषि आयुक्तालय पुणे यांच्या मार्फत राबविण्यास मान्यता देण्यात येत आहे.

७. या योजनेंतर्गत राबविण्यात येणार असलेल्या ११ जिल्ह्यातील ३१ तालुक्यात कोणत्या क्षेत्रातील विहिरींची निवड करावी याबाबतच्या तांत्रिक मार्गदर्शक सूचना संचालक, भुजल सर्वेक्षण व विकास यंत्रणा, पुणे मार्फत देण्यात येतील. तसेच कृत्रिमरित्या पुनर्भरण करण्यासाठी आवश्यक असलेली विविध संकल्पविधे व अन्य तांत्रिक सूचना संचालक, भुजल सर्वेक्षण व विकास यंत्रणा, पुणे उपलब्ध करून देतील.

८. या योजनेत लाभार्थ्यांची निवड झाल्यावर संबंधित कृषि अधिका-याने लाभार्थ्यांकडून योजनेत सहभागी होण्यासाठीचा विहित प्रपत्रातील अर्ज/ बंधपत्र घेणे आवश्यक राहील. अर्जाचा नमुना प्रपत्र अ सोबत जोडला आहे. तसेच कृत्रिमरित्या पुनर्भरणासाठी निर्माण केलेल्या व्यवस्थेची देखभाल त्यांच्या मार्फत करण्यात येईल व याकरीता मिळालेल्या अनुदानाचा विनीयोग त्याच कामाकरीता करण्यात येईल या अटीचा समावेश सदर आवेदन पत्रात करावा. लाभार्थ्यांच्या मालकीच्या एकापेक्षा जास्त विहिरी असल्यास त्या सर्व विहिरी कृत्रिमरित्या पुनर्भरणासाठी पात्र असतील. लाभार्थ्याने अर्ज सादर केल्यानंतर कृषि

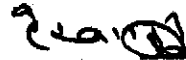
अधिका-यामार्फत त्यांना योजनेची संकल्पधित्रे, नकाशे इ. बाबतची माहिती पत्रके देण्यात येतील. संदर्भात आवश्यक मार्गदर्शक सूचना संचालक, मृदसंधारण, कृषि आयुक्तालय, पुणे यांनी संबंधित जिल्ह्यातील क्षेत्रिय यंत्रणेला पाठवाव्यात.

९. लाभार्थी निवडीची यादी निश्चित झाल्यानंतर सदर यादी, जिल्हा समितीच्या मान्यतेनेतरच केंद्र शासनाच्या मार्गदर्शक सूचनातील परिशिष्ट ६ अ आणि ६ ब नुसार नाबाडकडे पाठविण्यात यावी. त्याची प्रत सोबत प्रपत्र ब-१ व ब-२ मध्ये जोडली आहे. ही यादी प्राप्त झाल्यानंतर अनुशेष अनुदान संबंधित लाभार्थ्यांच्या बँकेच्या खात्यात नाबाड मार्फत परस्पर जमा करण्यात येणार आहे.

१०. या योजनेची प्रसिध्दी, प्रशिक्षण, तांत्रिक मार्गदर्शक सूचना, जन जागृती इत्यादीकरीता एकूण निधीच्या ८ टक्के रक्कम नाबाड मार्फत संचालक, मृदसंधारण यांनी उपलब्ध करून देण्यास मान्यता देण्यात येत आहे. या निधीचा विनियोग या योजनांची प्रसिध्दी, प्रशिक्षण इत्यादी बाबीकरीता करण्यास मान्यता देण्यात येत आहे. नाबाड मार्फत मंजूर होणारा निधी उपाध्यक्ष, महाराष्ट्र राज्य जलसंधारण परिषद व संचालक, मृदसंधारण यांच्या संयुक्त नावे उचललेल्या खात्यात जमा करण्यास व त्यातून मंजूर कार्यक्रमासाठी खर्च करण्यास मान्यता देण्यात येत आहे.

१०. सदर शासन निर्णय शासनाच्या वेबसाईटवर उपलब्ध करण्यात आला असून त्याचा संगणक सांकेतांक २००८०४२११९२८२७००१ असा आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने,

(रेखा मिडे)

उप सचिव, महाराष्ट्र शासन

प्रति,

मा. राज्यपाल यांचे सचिव,

मा. मुख्यमंत्री यांचे सचिव,

मा. उपमुख्यमंत्री यांचे सचिव

मा. मंत्री (जलसंधारण), यांचे खाजगी सचिव

मा. राज्यमंत्री, (जलसंधारण) यांचे खाजगी सचिव

सर्व मा. मंत्री, राज्यमंत्री यांचे खाजगी सचिव,

मा. उपाध्यक्ष, महाराष्ट्र राज्यस्तरीय जलसंधारण सल्लागार परिषद.

मुख्य सचिव यांचे सहसचिव,

सर्व अप्पर मुख्य सचिव/ प्रधान सचिव/ सचिव, मंत्रालयीन विभाग

सर्व विभागीय आयुक्त,

आयुक्त (कृषि), महाराष्ट्र राज्य, पुणे,

महासंचालक, कै. वसंतराव नाईक स्वावलंबन मिशन

संचालक, मृदसंधारण व पाणलोट क्षेत्र व्यवस्थापन, महाराष्ट्र राज्य, पुणे

सर्व संचालक, कृषि आयुक्तालय, पुणे

मुख्य अभियंता, लघु पाटबंधारे (स्थानिक स्तर), पुणे

संचालक, सामाजिक वनीकरण, महाराष्ट्र राज्य, पुणे,

संचालक, भूजल सर्वेक्षण व विकास यंत्रणा, पुणे,

जिल्हाधिकारी, अहमदनगर, अमरावती, बुलढाणा, जळगाव, लातूर, नागपूर, नाशिक, उस्मानाबाद, पुणे, सांगली, सातारा

मुख्य कार्यकारी अधिकारी, जिल्हा परिषद, अहमदनगर, अमरावती, बुलढाणा, जळगाव, लातूर, नागपूर, नाशिक, उस्मानाबाद, पुणे, सांगली, सातारा

विभागीय कृषि सहसंचालक, अहमदनगर, अमरावती, बुलढाणा, जळगाव, लातूर, नागपूर, नाशिक, उस्मानाबाद, पुणे, सांगली, सातारा

सर्व अधीक्षक अभियंता, पाटबंधारे/सर्व अधीक्षक अभियंता, लघु पाटबंधारे, (स्थानिक स्तर)

संचालक, अर्थ व सांख्यिकी संचालनालय, मुंबई/महासंचालक, माहिती व जनसंपर्क, मुंबई (प्रसिध्दी करिता),

जिल्हा अधीक्षक कृषि अधिकारी, अहमदनगर, अमरावती, बुलढाणा, जळगाव, लातूर, नागपूर, नाशिक, उस्मानाबाद, पुणे, सांगली, सातारा

सर्व सहसंचालक, सामाजिक वनीकरण वृत्ते,

सर्व मुख्य वनसंरक्षक, / सर्व उपवनसंरक्षक,

सर्व उपायुक्त (विकास),

महाराष्ट्र राज्य जलसंधारण सल्लागार परिषदेचे सर्व असासकीय सदस्य,

महालेखापाल, (लेखापरिक्षा), महाराष्ट्र १ व २, मुंबई व नागपूर,

महालेखापाल, (लेखा व अनुशेषता), महाराष्ट्र १ व २, मुंबई व नागपूर,

सर्व जिल्हा कोषागार अधिकारी,

सर्व मंत्रालयीन विभाग,

सर्व उप सचिव/अवर सचिव/कार्यासन अधिकारी, ग्राम विकास व जलसंधारणविभाग, मंत्रालय, मुंबई.

निवडनस्ती--जल-८.

प्रपत्र "अ"

शासन निर्णय क्र.जलसं २००८/प्र.क्र.१२/जल-८ दि.१९.४.२००८ चे सहपत्र

"विहिरीद्वारे(Dugwell) भूजलाचे कृत्रिमरीत्या पुनर्भरण करणे" या केंद्र पुरस्कृत योजनेंतर्गत लाभार्थ्याने
करावयाच्या अर्जाचा नमुना

१. अर्जदाराचे नाव :
२. पत्ता :
३. धारण केलेले जमिनीचे क्षेत्र :
४. विहिर अस्तित्वात असलेल्या जमिनीचा सर्वे नंबर :
५. वार्षिक उत्पन्न :
६. अर्जदार वारिद्वय रेखेखालील/अल्पभूधारक आहे काय ? :
७. अर्जदाराच्या पुनर्भरणासाठी पात्र असलेल्या विहिरींची संख्या :
८. अर्जदाराच्या बँकेतील खात्याचा क्रमांक/शाखा/ठिकाण :

मी प्राप्त होणा-या निधीचा वापर विहिर पुनर्भरणासाठीच करणार असून त्याचा वापर अन्य कारणासाठी केल्यास सदरची रक्कम माझ्याकडून वसूल करण्यास माझी संमती राहिल.

()

लाभार्थ्याचे नाव व सही

प्रपत्र ब-१

आसन निर्णय क्र.अससं २००८/म.क्र.१२/अस-८ दिनांक १९.४.२००८चे सद्यपत्र

विषय - निहिरिद्वारे (Dugwells) भूजलाचे कृत्रिमरीत्या पुनर्भरण करणे ही केंद्र परस्फुलत योजना राबविण्यास मान्यता देणेबाबत

Annexure - VI A
(on monthly basis)

Application for release of subsidy
(from District level Nodal Agency to NABARD RO)

To
The Chief General Manager
NABARD Regional Office,
State,

Scheme on "Artificial Recharge of Ground Water through Dugwells in Hard rock areas of the country"

Please find enclosed (nos.) claims containing lists of farmers eligible as per the terms and conditions of the captioned scheme, in Annexure VI B. It is requested to release the indicated subsidy amount to the SB A/cs. of the said beneficiaries. Undertakings from all the beneficiaries are already obtained and maintained with us. A bank-wise abstract of the same is given below it. This issues with the approval of State Level Steering Committee (SLSC) and concerned District Level Implementation and Monitoring Committee (DLIMC).

Month -

Sr. No.	Claim No.	Bank	No. of Units	Small/ Marginal Farmers Amount of subsidy (Rs.)	No. of Units	Other Farmers Amount of subsidy (Rs.)	No. of Units	Total Amount of subsidy (Rs.)
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1								
2								
3								
4								
5								
6								
7								
8								
Total								

(*Claim no. to be given by District level Nodal Agency)

(Authorised Signatory)
Nodal Department

Copy To:

Secretary, Rural Development & Water Conservation Department, Maharashtra, Mumbai-400032 for information.

withdate/wendrefel-3

11-4-08 (500-4-08) 4

शासन निर्णय क्र.जलसं २००८/प्र.क्र.१२/जल-८ दि.१९.४.२००८ चे साहपत्र

विषय:- विहिरिहारे (Dugwahi) भूजलाचे कृत्रिमरित्या पुनर्भरण करणे ही केंद्रपुरस्कृत योजना राबविण्यास मान्यता देणेबाबत

Annexure - VIB
(Bank wise on monthly basis)

**Bankwise Application for Release of subsidy
(from District level Nodal Agency to NABARD RO)**

Claim No. -

(to be given by District level Nodal agency)

Name of Bank -

Month -

Scheme on "Artificial Recharge of Groundwater through Dugwells in Hard rock areas of the country."

The list of eligible farmers as per the terms and conditions of the captioned scheme, is indicated below for release of subsidy. It is requested to release the subsidy to the SB/ A/cs. of the said beneficiaries. Undertakings from all the beneficiaries are already obtained and maintained with us.

[illegible]

(Authorised signatory)
Nodal Department

videokassette/opuscoli-8
11-449 (20-4-02) S.